

Юрій Миколайович Куліков
Професор, доктор економічних наук,
професор кафедри «Управління персоналом і економіка праці»,
Одеський Національний Економічний Університет
Марина Сергіївна Кривцова
Кандидат економічних наук,
викладач кафедри «Управління персоналом і економіка праці»,
Одеський Національний Економічний Університет

**Антикризова парадигма моделі соціально-економічного розвитку України
(методологія та механізм реалізації)**

У статті проаналізовано стан соціально-економічного розвитку України. Обґрунтовано необхідність внесення в існуючу модель соціально-економічного розвитку антикризових парадигмальних змін. Запропоновано шляхи реалізації антикризової парадигми через механізм соціальної політики.

Ключові слова. Модель соціально-економічного розвитку, соціальна політика, соціальні стандарти, парадигмальні зміни.

Юрій Николаевич Куликов
Профессор, доктор экономических наук,
профессор кафедры «Управление персоналом и экономика труда»,
Одесский национальный экономический университет
Марина Сергеевна Кривцова
Кандидат экономических наук,
преподаватель кафедры «Управление персоналом и экономика труда»,
Одесский национальный экономический университет

**Антикризисная парадигма модели социально-экономического
развития Украины**

(Методология и механизм реализации)

В статье проанализировано состояние социально-экономического развития Украины. Обоснована необходимость внесения в существующую модель социально-экономического развития антикризисных парадигмальных изменений. Предложены пути реализации антикризисной парадигмы через механизм социальной политики.

Ключевые слова. Модель социально-экономического развития, социальная политика, социальные стандарты, парадигмальные изменения.

Kulikov Yuriy

Professor, Doctor of Economics

Professor of department «Human Resources and Labor Economics»

Odessa National Economics University

Kryvtsova Marina

Ph.D. in Economics,

Lecturer of department «Human Resources and Labor Economics»

Odessa National Economics University

Anti-crisis paradigm model of socio-economic development of Ukraine

(Methodology and mechanism for implementation)

The article analyzes the state of socio-economic development of Ukraine. The necessity of making the current model of economic and social development of anti-crisis paradigm change. The ways of implementation of anti-crisis paradigm through the mechanism of social policy.

Keywords. Model socio-economic development, social policy, social standards, paradigm changes.

Постановка проблеми. З приходом ХХІ століття людство знаходиться в очікуванні нової парадигми суспільного розвитку, заснованої на синтезі наукових досягнень, мудрості та духовності. Проте людство зіштовхнулося не

тільки із світовими політичними і фінансово-економічними кризами, а із всеосяжною глобальною кризою соціального життя, що викликано суперечностями включення особистості в соціальну структуру суспільства, а саме: між людиною і природою та народами з їх історично складеними цивілізаційними цінностями. Ці протиріччя є чинниками наступних проявів глобальної кризи:

- науково-технічний снобізм людини по відношенню до природи і як наслідок – технократичний розвиток економіко-господарчої діяльності;
- втрата духовно-моральних ідеалів і цінностей, утворення і звеличування людини та суспільства споживацтва, культ сили, а не розуму.

Неухильними наслідками глобальної кризи у соціальному житті стають непереборені проблеми: екологічна; продовольча та подолання бідності; енергетична та ресурсно-сировинна; демографічна та міграційна; миру та роззброєння. Вихід з цієї скрутної ситуації у кожній країні має свої особливості. Але він повинен бути поетапним, послідовним, наполегливим, а головне – зрозумілим для більшості населення країни та відповідати його очікуванням. За цієї методологічної настанови та враховуючи, що в нашій країні сьогодні існують серйозні проблеми подальшої успішної побудови соціальної держави, потрібно визначитись у наслідках і чинниках неефективності діючої моделі соціально-економічного розвитку, у необхідності її парадигмального антикризового оновлення на основі випереджаючої ролі в ній соціальної складової та механізму соціальної політики в її реалізації, як передумови подальшого сталого економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень. Слід звернуту увагу на те, що останніми роками наукова спільнота наполегливо висловлює думку про необхідність реалізації моделі соціально-економічного розвитку нового парадигмального сенсу, дозволяючого забезпечити макроекономічне зростання України як соціальної держави.

Так В.М. Гесць, оцінюючи стан соціальної держави Україна як кризовий, вважає, що колишня модель соціальної держави вже виконала свою роль, а

одержаний результат повинен дозволити їй у майбутньому формуванні і розвитку стати на рейки утвердження нової або, скоріше більш розвинутої моделі, де існують умови для капіталізації людського капіталу [2, С. 15].

М.І. Зверяков вважає за необхідне змінити негативну тенденцію у соціально-економічному розвитку шляхом переходу до ринкової моделі регульованого розвитку на підставі інституціональної і посткенсианської моделей [6, С. 41-50].

Випереджаючий економічний розвиток як інноваційна мотивація праці Ю.Зайцевим вважається умовою розвитку суспільства і соціальної держави у глобалізованому світі, гарантом сталого зростання добробуту власних громадян та бачення ним «поза забезпечення гранично можливих, за певних умов функціонування економічної та соціальної систем» [4, С. 22].

Сьогодні існують й інші точки зору стосовно нових парадигм соціально-економічного розвитку. Так, О. Соскін вважає, що соціально-економічна модель народного капіталізму найбільшою мірою відповідає національним інтересам України як європейської держави за умови інституційних змін у соціально-політичних основах існуючої моделі [16].

Оцінюючи в 2011 році діалектику взаємодії економічного і соціального розвитку України, А.М. Колот визначає об'єктивні та суб'єктивні чинники, які породжують численні асиметрії і дестабілізацію соціально-трудоваї сфери. Він вже тоді відводить їй першочергову роль у стійкій динаміці суспільного розвитку та вважає застарілим існуюче уявлення про соціальну сферу як суто затратну [11].

Отже, у теперішній час нова модель соціально-економічного розвитку повинна відповідати розумінню соціальної держави всебічного благоденства, в якій згода досягається шляхом децентралізації влади, змішаної регульованої ринкової економіки, політичного плюралізму. Це відкриває шлях до створення постіндустріального суспільства, постулати якого відповідають статусу соціальної держави загального добробуту.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні необхідності антикризових парадигмальних змін у діючій моделі соціально-економічного розвитку нашої країни та пропозицій щодо її реалізації у середньостроковій перспективі через механізм соціальної політики.

Виклад основного матеріалу. Світову спільноту сьогодні все більше цікавить ранжування країн за рівнем соціального прогресу, який визначається інтегральним індексом, що є комбінованим показником міжнародного дослідницького проекту The Social Progress Imperative [18].

Цей індекс оцінюється за 53 параметрами, враховуючи лише соціальні та екологічні показники, але не економічні. Зокрема ними є: охорона здоров'я, освіченість, соціальний захист, благодійність, доступ до житла, забруднення навколишнього середовища, толерантність, згуртованість суспільства тощо. Він відображає здатність держави створювати умови для своїх громадян щодо покращення їх життя шляхом реалізації ними власного людського потенціалу.

Індекси соціального прогресу (ІСПр), що розраховані у 2016 році американською неурядовою організацією Social Progress Imperative при підтримці міжнародної консалтингової компанії Deloitte, охоплюють 133 країни, тобто 94% населення землі. Україна у цьому світовому рейтинзі зайняла 63 місце із 133 країн, набравши 66,4 бали із 100 можливих [9].

Тим самим Україна увійшла в сукупність країн, наближених до середнього рівня соціального прогресу, випереджаючи всі країни СНД. Так, Білорусь зайняла – 66, Армєнія – 67, а Росія – 75 місця. До речі, Китай займає – 84, а Індія – 98 рангові місця. Порівняно високому рейтингу соціального прогресу сприяли достатньо високі показники України у сфері доступу до вищої освіти і базових знань, за яких наша країна посіла відповідно 31 і 28 рангові місця [10]. При цьому Україна займала у 2016 році найнижчі рейтинги за показниками: корупція (109), рівень злочинності (108), здоров'я та довголіття (127), доступність житла (116), стан довкілля (118), свобода вибору життєвого шляху (132) із 133 країн світу (табл. 1).

Порівняння рангових місць ІСПр та ВВП на душу населення у країнах світу свідчить, що між ними не існує чіткої кореляційної залежності. Наприклад, переможець рейтингу – Фінляндія має річний ВВП на особу в 38535 дол.США, а Сполучені Штати Америки при 52118 дол. на особу займає лише 19 місце. До речі, Бразилія випередила всі країни БРІКС за індексом соціального прогресу (46 місце при 15110 дол. річного ВВП на особу), а Росія при ВВП у 23293 дол. займає тільки 75 рангове місце. Проте все ж найбільш високі рангові місця за інтегрального ІСПр належать країнам, хоча і з різним, але дуже високим ВВП на душу населення. Це країни переможці даного рейтингу: Фінляндія, Канада, Данія, Австралія, Швейцарія та ін.

Тут виникає питання: «Чи відповідає дійсності пануюча думка в українському суспільстві щодо до фінансування соціальної сфери за залишкового принципу, що є головним чинником низького рівня соціальної захищеності населення?». Для цього звернемося до оцінки авторитетними світовими організаціями рейтингу України за показниками соціально-економічного розвитку останніх років (табл.1).

Таблиця 1

Україна у міжнародному рейтинзі за оцінкою базових статистичних показників соціально–економічного розвитку

Назва рейтингу	Організація чи джерело	Місце серед країн	Рік
Соціально–політичні показники			
Індекс людського розвитку	Програма розвитку ООН	83/187	2014
Індекс освіти	Програма розвитку ООН	29/176	2008
Індекс задоволеності життям	Адріан Уайт, соціопсихолог	174/178	2007
За приростом населення	ООН	226/230	2006
Індекс гендерної нерівності	Світовий економічний	61/134	2009

	форум		
ВІЛ/СНІД (дорослі) (найвищий рівень у Європі)	ЦРУ (довідник)	40/170	2007
За кількістю самогубств	ВОЗ	8/106	Різні
За рівнем смертності	ЦРУ (довідник)	2/225	2015
За часткою ув'язненого населення	ICPS	25/215	2011
За поширеністю марихуани	ООН	67/133	2006
За очікуваною тривалістю життя	ЦРУ (довідник)	120/191	2009
Індекс верховенства права	ІАУНІАН	87/97	2012
Індекс демократії	The Economist	67/167	2010
Індекс сприйняття корупції	Transparency international	142/175	2014
Індекс неспроможності держав	Фонд миру	110/177	2011
Економічні показники			
ВВП на душу населення	МВФ	113/181	2009
Індекс конкурентоспроможності	Всесвітній економічний форум	76/144	2015
Індекс економічної свободи	Heritage Foundation	162/178	2015
Індекс прав власності	Альянс прав власності	97/125	2010
Глобальний інноваційний індекс	Національна асоціація виробників	64/141	2009
Індекс сприйняття міжнародної торгівлі	Світовий економічний форум	71/110	
Індекс логістичної ефективності	Світовий банк	102/155	2010

Джерело: [14]

За даними цієї таблиці найкращим є індекс освіти: 29 місце із 176 країн. За своєї сутності він безпосередньо впливає на індекс людського розвитку, який визначив для нашої країни 83 місце із 187 оцінених держав. До «золотої

середини» наближені індекси: гендерної нерівності (61/134), демократії (67/167) та глобальної інноваційності (64/155).

За рештою показників соціально-економічного розвитку Україна відноситься до другої половини рейтингу і навіть до аутсайдерів. Зокрема, за показником ВВП на душу населення Україна займає 113 із 181 місця. Найбільш негативними з них є демографічні показники, а також індекси сприйняття корупції (142/175) та державної неспроможності (110/177).

Макроекономічний розвиток України характеризує динаміка сукупних ресурсів і витрат домогосподарств України (табл. 2).

Таблиця 2.

Динаміка сукупних ресурсів і видатків домогосподарств України
(2000–2015 р.р.)

Роки	Сукупні ресурси в середньому за місяць на одне домогосподарство, грн	дол. США	Серед-ній курс долара за рік, грн	Сукупні видатки в середньому за місяць на одне домогосподарство, грн	дол. США
2000	456,6	83,9	5,44	552,8	101,6
2005	1218,4	237,9	5,12	1194,9	233,4
2010	3271,0	412,5	7,93	2971,4	374,7
2011	3408,3	428,7	7,95	3032,9	381,5
2012	3689,3	461,7	7,99	3170,3	396,8
2013	4045,6	506,3	7,99	3521,2	440,7
2014	4133,2	347,6	11,89	3480,3	292,7
2015	4695,2	214,8	21,86	4279,7	195,8
2015/2000, % рази	10,28	2,56		7,74	1,93

Примітка. Складено авторами за даними [3, 13].

За даних табл.2 слід, що динаміка 2000-2015 рр. сукупних ресурсів і витрат домогосподарств у гривневому еквіваленті за даний період часу є висхідною.

Так, сукупні ресурси в середньому за місяць на одне домогосподарство в Україні виросли у 10,28 рази, а витрати – у 7,74 рази. У доларовому еквіваленті їх зростання має загато нижчі темпи, а саме: ресурси збільшилися за 15 років всього у 2,56 рази, а видатки – у 1,93 рази. При цьому за відомих чинників (військові дії, фінансово-економічна криза тощо), не дивлячись на міцну дію дефлятора ВВП, починаючи з 2014 року, відбулося сповільнення темпів росту цих показників та їх різке падіння у доларовому вимірюванні. Як ресурси, так і видатки в 2015 році в домогосподарствах України були нижчими ніж у 2005 році. Для порівняння чистий (еквівалентний) дохід у 2013 р. становив у Норвегії 42,94 тис. євро на рік, Франції – 20,95 тис. євро, Польщі – 5,17 тис. євро, а в Україні – 2,32 тис. євро [19].

До цього слід додати, що при зростанні в обраній динаміці у гривневому еквіваленті номінального ВВП, в тому числі на душу населення, (з 2014 р. завдяки дефлятору ВВП) у доларовому еквіваленті він скорочується. Так, ВВП на душу населення в дол. США у 2015 р. складає лише 71,1% відносно 2010 р. При цьому децільний коефіцієнт фондів за грошовими доходами коливається в межах 4,9-5,9, індекс Джині ледве складає 0,281 (2014 р.), індекс Кейтса – не перевищує 0,412 (2010 р.), знижуючись до 0,331 (2015 р.). Це свідчить, по-перше, про надто високу диференціацію доходів. По-друге, заробітна плата не виконує своєї захисної функції.

Рівень бідності працюючого населення за національного індикатора 75% медіанного рівня сукупних витрат у даній динаміці коливається біля 18%, знижуючись у 2015-2016 рр. завдяки дефлятору ВВП, рівень абсолютної бідності знаходиться в межах 10%. При цьому індекси інфляції змінюються від 0,99 (2012 р.) до 1,43 (2015 р.), а рівень безробіття коливається від 7,3% (2013 р.) до 9,7 % (2014 р.).

Що стосується середньомісячної номінальної заробітної плати, то вона у 2015 р. зросла завдяки дефлятору ВВП до 4194,6 грн. при її медіанному значенні 2506 грн. За середньорічного курсу 21,85 гривні за долар США, це складає 114,7\$, менш якої одержує половина працюючих [13].

Проте дійсний ступінь зубожіння населення пов'язаний із зростанням у 2,5–3 рази тарифів на комунальні послуги. В результаті у 2015 р. Україна очолила рейтинг найбідніших країн Європи з доходом пересічної дорослої людини (у тому числі пенсійного віку) у 1437 дол. США на рік, або біля 4 дол. США на добу при нормативі визначення абсолютної бідності у 5 дол. США на добу за рекомендаціями ООН [17].

Підтвердженням системного збіднення українського населення свідчать також дані соціологічних досліджень американського інституту суспільної думки Геллапа, проведених у 2007–2015 рр. За цей період часу оцінка населенням України «очікувань позитивних змін» знизилася із 6,1 до 5,2 бали, а «свого майбутнього» – з 5,3 до 4,0 бали [8].

Тривала макроекономічна рецесія знаходить своє відображення у надмірно і стабільно низьких показниках динаміки соціально–економічного розвитку країни, що супроводжується низхідними темпами зростання добробуту та збідненням більшості населення при нарощуванні багатства надзвичайно заможними верствами населення. У той же час вже досягнутий рівень соціального прогресу, наприклад, у сфері освіти, ефективно не використовується через слабкість економічного базису. А теперішні макроекономічні індикатори свідчать не тільки про системне їх відставання від розвинутих країн, але й про неприпустимо низькі темпи зростання, що не створює необхідної бази для вирішення соціальних програм, зубожіє соціальну сферу, яка у такому разі не стимулює проводиму сьогодні економічну реформу.

Така суперечлива взаємозалежність між економічною і соціальною компонентами є характерною як для раніше діючої до 2014 року інверсійної моделі соціально-економічного розвитку, так і дотепер при її неокласичній ринковій лібералізації, коли соціальна політика (СП) інерційно має

патерналістський нахил, але переважно у бік корисності для влади, а не нужденних верств населення. Тобто досі існуюча парадигма моделі соціально-економічного розвитку не в змозі протидіяти атрибутивно сформованому замкнутому колу бідності, сприяти народженню нового демократичного громадянського суспільства з високими цивілізаційними цінностями, згуртованістю українського народу на підставі загальнонаціональної ідеї побудови незалежної могутньої соціальної держави – Україна.

Тому це порочне коло треба розірвати якомога скоріше. Конче необхідно знайти ключі, які спроможні активізувати соціально-економічний розвиток. У цих пошуках стає все більше визнаним наукою, суспільством і державою первинність соціальної складової у послідовному зростанні країни, її соціальної державності. Йдеться про парадигмальне оновлення моделі соціально-економічного розвитку, на засадах парадигмальних змін у її сутнісному розумінні. А саме – завдяки ствердженню в ній випереджаючої ролі соціальної складової з визначенням соціальної політики в якості механізму її реалізації.

Досвід багатьох розвинутих країн свідчить про негативні сторони неоліберальної демократії неокласичного ринку, яка поступово перетворюється у ліберальну класичну модель. Про це попереджав Б.Барбер (1881–1959). Її наслідки, на його думку, обертаються у ніким невитримані егоїзм і споживацтво. При цьому втрачається сутність соціальної рівності у пануючому монопольному, неконтрольованому ринковому обміні, а розподільчі відносини формуються на користь багатіїв і такі асоціальні механізми привласнення доданої вартості у подальшому посилюються у глобальному масштабі [1].

В Україні кепськими проявами ліберального крену в теперішній неокласичній моделі соціально-економічного розвитку в частині СП, що проводиться, стали:

- погіршення політичного і фізичного здоров'я нації;
- негативні демографічні та міграційні процеси;
- дисбаланс попиту і пропозиції на ринку праці при стабільно високому рівні безробіття, тіньової і неформальної зайнятості;

- функціонування освіти, охорони здоров'я та ін. галузей соціальної сфери у напрямі пасивної підтримки накопиченого потенціалу;
- поступового згортання умов для капіталізації людського капіталу через відсутність відповідних йому робочих місць.

Різке, непомірне та науково необґрунтоване поширення неоліберальної концепції на модель соціально-економічного розвитку України з акцентом на надзвичайно жорсткий режим економії, переважно стосовно трудящих та незахищених верств населення спричиняє прогресуючу деградацію соціальної сфери і соціальних відносин, сприяє нарощуванню протестних настроїв у суспільстві. У підвалині цього суперечливого процесу знаходиться колізія свободи і рівності, волевиявлення потреб людини за природою і нормами права, а саме – проблема співвідношення соціального і економічного у суспільному соціально-економічному розвитку. Першоосною і механізмом встановлення рівноважного стану у цій взаємодії, а звідси – в суспільстві й країні є державна соціальна політика. Якщо таке протиріччя виступає як антагонізм, то держава спрямовує соціальну політику на встановлення рівноважного стану в суспільстві. Коли ж суперечки мають гуманістичний характер, то вони використовуються соціальною політикою, як джерело соціального розвитку людини і суспільства в цілому.

Загрозлива інституціональна динаміка теперішньої СП виявляється у наступному:

1. Посилюються тенденції зниження державності і ролі інститутів соціальної політики.
2. Відбувається хронічна недооцінка державними інституціями значущості соціально-трудової сфери як першооснови забезпечення добробуту всього населення країни.
3. Зростають розбіжності між нормативно-правовими інституціями, передбаченими статусом соціальної держави і реальним соціальним життям в умовах олігархічно-кланової, корумпованої економіки і тіньової зайнятості.
4. Побудова соціальної політики базується на соціальних стандартах, які

ніяк не відповідають європейським соціальним нормативам, а оцінка їх досягнення відбувається за середньостатистичними показниками, що не дає реальної картини соціальної нерівності.

5. Зростає розшарування населення за рівнем доходу через інституціональні недоліки існуючої політики розподільчих відносин, механізми якої налаштовані на користь роботодавця, що обумовлює подальше зростання його диференціації.

6. Ринок праці не в змозі продукувати попит і пропозицію висококваліфікованої робочої сили тощо.

Висловлене свідчить про необхідність реалізації моделі соціально-економічного розвитку нового парадигмального сенсу, яка дозволяла би через механізм соціальної політики забезпечити макроекономічне зростання України як соціальної держави. Реформаторська сутність оновлення парадигми соціально-економічного розвитку, на наш погляд, полягає по-перше, у рішучих, невідкладних заходах руйнування негативних наслідків існуючої економічної системи: корупції, монополізму та змови ринкових агентів, роздутого державного апарату тощо. По-друге, у призначенні соціально-трудової сфери, а саме у створенні умов для гідної праці та гідної заробітної плати в якості визначальної ланки у макроекономічній стабілізації. До цього нагадаймо наголос Генерального директора МОТ Гай Райдера, що «без зростання заробітної плати і розширення можливостей для гідної праці світова економіка не в змозі викотитися з порочного кола низького зростання, в якому вона перебуває сьогодні» [5, С. 6].

Даному парадигмальному контексту відповідає взятий Урядом України реформаторський курс на макроекономічну стабілізацію шляхом встановлення соціальної гарантії – мінімальної заробітної плати (МЗП) на рівні 50% досягнутого рівня середньомісячної номінальної зарплати у попередньому звітному періоді, що відповідає вимогам МОТ і практиці країн ЄС.

Визначення в оновленій парадигмі моделі соціально-економічного розвитку випереджаючої, визначальної ролі СП, викликає необхідність нового

парадигмального розуміння соціальних стандартів і соціальної сфери, парадигмальних змін у їх ролі в економічній стабілізації. Соціальні стандарти МЗП і прожитковий мінімум (ПМ) мають тепер сприйматися роботодавцем як гарантований обов'язок їх неухильного виконання, з адміністративними наслідками при порушенні цієї нормативно-законодавчої вимоги. У такому разі механізм соціальних стандартів за об'єктивними економічними законами послідовно спричиняє зростання заробітної плати, що розширює податкове поле, підвищуються відрахування в бюджет всіх рівнів і Єдиний Фонд соціального страхування, створюються умови для соціального захисту пенсіонерів і непрацюючого населення, зміцнюються інвестиційні позиції країни, зростає попит населення, а тому – зростає ринкова пропозиція, відбувається пожвавлення економіки і т.д.

Що стосується соціальної сфери то вона не повинна, з одного боку сприйматися як власне витратна. З іншого, повинна бути переглянута з метою скорочення нераціональних бюджетних витрат та інституціонального визначення її госпрозрахункової частини. У перспективі слід розрізнити у соціальній сфері дві складові. Перша з них повинна одержувати у повній мірі державне фінансування. До неї відносяться незахищені, нужденні верстви населення. Друга, частково знаходячись на «бюджеті», повинна шукати можливості госпрозрахункового фінансування (освіта, медицина, культура, спорт и т.д), що сьогодні, до речі, вже здійснюється, але не знаходить інституціонального вирішення.

Водночас слід нагадати, що досі у періодичних виданнях стосовно даного напрямку економічного реформування ще перебувають негативні думки. Перша теза у наших опонентів пов'язана із труднощами, що виникають у роботодавця з його обов'язками щодо виконання зростаючих державних соціальних стандартів. Таке дійсно може бути, особливо при відкритті малого бізнесу, коли його власник використовує найману працю, але не свого «домогосподарства» та хоче мати одразу норму прибутку «як у сусіда». Багатьма дослідженнями доведено, в тому числі авторами цього матеріалу, що

відставання нашої економіки за показників продуктивності праці від зарубіжних країн є меншим, ніж відставання у розмірі заробітної плати [7, С. 90-116]. Тобто у соціально-трудовій сфері сформовані експлуататорські, розподільчі відносини, до яких всі звикли.

Друга теза про бюджетне фінансування соціальної сфери «за остатнього принципу» потребує її коментування. Загальновідомо, що в структурі ВВП за його категоріями за всіма роками незалежності нашої країни стабільно сформувалася висока частка поточних соціальних трансфертів, яка коливається в межах 36-38% при відносно невисокій питомій вазі (40-43%) заробітної плати. Проте висока питома вага бюджетних видатків у соціальну сферу є наслідком не стільки патерналістського нахилу в соціальній політиці, скільки непомірно роздутою соціальною сферою, наявністю в ній надлишкової чисельності державних службовців і штатних працівників державних підприємств, великої кількості пільгових прошарків населення та спеціальних пенсійних систем тощо. Ця проблема сьогодні активно обговорюється в процесі політичних дискусій, відображається в наукових публікаціях, але кардинального вирішення не знаходить [12].

Суттєвим резервом задля виплати підвищеної МЗП є оптимізація оперативних витрат з реалізованої продукції. Багаточисельні дослідження, наприклад, НДІ праці і зайнятості населення, свідчать про занадто низьку питому вагу витрат на заробітну плату, яка часом дорівнює іншим витратам, де приховані різні видатки роботодавця [15, С. 220-284]. Але треба розуміти, що деякі з них в умовах боротьби з корупцією повинні скоротитися, наприклад, на «кришевання» бізнесу тощо.

Висновки. Узагальнюючи наведене, можна стверджувати, що сучасна модель соціально-економічного розвитку України має бути сформованою на синтезі неокласичної, *неокейнсіанської та теорії людського капіталу при її реалізації на підставі неоінституціональної ринкової концепції*, що забезпечуватиме державний контроль та регулювання параметрів ринку на засадах інтерактивного планування, на стратегічних програмах економічного

зростання та соціального розвитку. У такому разі її нова антикризова парадигма за своєї сутності є цілісною системою взаємодії людини, суспільства і держави, відповідаючи концепту: «гідна праця-гідна заробітна плата-капіталізація людського капіталу-економічне зростання-піднесення добробуту населення країни». Її важелями є державні інституціонально-економічні, ринкові нормативи задля накопичення і використання людського капіталу.

При цьому дія механізму СП первісно базується на державному інституті соціальних стандартів, насамперед – на обґрунтованому рівні мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму. Їх неухильне підвищення забезпечує поступове зростання заробітної плати до рівня гідності (перша хвиля). Це сприятиме розширенню поля оподаткування, наповненню фондів соціального страхування та бюджетів всіх рівнів (друга хвиля). Тим самим створюється матеріальна база для соціального захисту нужденних верств населення та розвитку соціальної сфери (третя хвиля). Водночас відбувається пожвавлення ринкового попиту, що стимулює ринкову пропозицію, зростають як бюджетні, так і приватні інвестиційні резерви для зростання реальної економіки (четверта хвиля).

Реалізацію оновленої парадигми моделі соціально-економічного розвитку України необхідно бачити у її єднанні з механізмом соціальної політики, спрямованого на протидію подвійним стандартам у соціально-трудовій сфері та надмірній експлуатації найманого працівника на засадах корпоративної соціальної відповідальності та законодавчо встановленого соціального діалогу в напрямках:

1. Інституціональне, неокейнсіанське корегування діючої неокласичної моделі соціально-економічного розвитку із її неоліберальним нахилом у бік створення умов для капіталізації людського капіталу через пожвавлення промислової політики, створення нових високотехнологічних місць, що спричинить економічне зростання та побудову соціальної держави Україна.

2. Визначення в оновленій моделі соціально-економічного розвитку випереджаючої ролі соціальної складової, а соціальній політиці – надання якостей механізму її реалізації.

3. Відведення соціальним стандартам вирішальної ролі пускового механізму в створенні умов для гідної праці та досягненні гідної заробітної плати як каталізатора у макроекономічній стабілізації і зростанні.

4. Раціоналізація соціальної сфери шляхом скорочення цієї частки її бюджетного фінансування, яка є помилковою та виділення тієї її частини, яка може бути переведена на госпрозрахункові відносини задля посилення соціального захисту вразливих верств населення, розвитку освіти та якісного медичного обслуговування.

Список використаної літератури

1. Барбер Б. Структура социальной стратификации и тенденции социальной мобильности / Б. Барбер // Американская социология. – М.: Наука. – 1972. – С. 235–247.

2. Геєць В.М. Яке майбутнє у соціальної держави / В.М. Геєць // Економіка України. – 2013. – № 7(620). – С. 4-20.

3. Доходи та умови життя. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/statinf/vrd/ssv-r.htm

4. Зайцев Ю. Випереджаючий економічний розвиток як субстанціональна основа сучасної конкурентної економіки // Ю. Зайцев. – Україна: аспекти праці. – 2014. - №1. – С. 16-22.

5. Заработная плата в мире в 2016-2017 гг. Неравенство в оплате труда на предприятиях / Группа технической поддержки по вопросам достойного труда и Бюро МОТ для стран Восточной Европы и Центральной Азии. – Москва: МОТ, 2017. – 164 с.

6. Зверяков М.І. Про зміну моделі економічного розвитку / М.І. Зверяков // Економіка України. – 2015. - №6. – С. 41-50.

7. Звіт про НДР «Аналіз і оцінка доходів населення» (Керівники Т.М. Кір'ян, Ю. М. Куліков). - № держреєстрації 011U00189. – 2012. – 131с.

8. Институт Гэллага: В 2015 году в Украине зафиксирован рекордно низкий уровень удовлетворенности жизнью. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://gordonua.com/news/society/institut-gellapa-v-2015-godu-v-ukraine-zafiksirovan-rekordno-nizkiy-uroven-udovletvorennosti-zhiznyu-114049.html>

9. Индекс социального развития, 2016. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/research/social-progress-index-2016.html>

10. Индексы социального развития. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: telegraf.com.ua/tag/indeks=sotsialnogo-razvitiya

11. Колот А. Діалектика економічного і соціального розвитку як предмет наукових досліджень / А. Колот // Україна: аспекти праці. – 2011. - №5. – С. 3-8.

12. Куліков Ю., Йолкіна О. Соціальна сфера в сучасному реформуванні економіки/ Ю. Куліков, О. Йолкіна // Україна: аспекти праці. – 2015. - №4. – С. 38-45.

13. Курс долара. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://net.dn.ua/money/stat.php>

14. Міжнародні рейтинги України. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

15. Проблемні питання праці та соціальної політики / За ред. Т.М. Кір'ян // НДІ праці і зайнятості населення. – 2003. – 509 с.

16. Соскін О. Визначення національної економічної моделі України: порівняльний аналіз можливих альтернатив / О. Соскін // науковий економічний журнал «актуальні проблеми економіки». – 2010. – №1(103). – С. 3-8.

17. Україна очолила рейтинг найбідніших країн Європи від Credit Suisse. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hromadske.ua/posts/ukraina-ocholya-reitynh-naibidnishykh-krain-yevropy-vid-credit-suisse>

18. 2016 Social Progress Index. - [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<http://www.socialprogressimperative.org/global-index/>

19. Mean and median income by household type - EU-SILC survey. -
[Электронный ресурс] – Режим доступа:
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di04&lang=en